

JACOPO ANTONIO MARCELLO HOLDSARLÓ- ÉS SÁRKÁNYRENDJE

Luxemburgi Zsigmond király és császár emlékét 1987-ben és 2006-ban is gazdag kiállítás ünnepelte. A katalógusokat kísérő tanulmányok mindkét alkalommal foglalkoztak a magyar király alapította Sárkányrenddel. Kovács Éva, korábbi kutatásaira is támaszkodva, a korabeli rendekkel összefüggésben vizsgálta az írásos és tárgyi emlékeket.¹ Lővei Pál a kitüntetettek föllelhető névsorát gyűjtötte össze. Újabb tanulmányában az uralkodói lovagrendek szélesebb összefüggésébe helyezte a jórészt maga föltárta tárgyi emlékeket.² E tanulmányok ismerete tette lehetővé, hogy fölfigyeljek egy írott forrásra, amelyben egy, az ezekkel a rendjelekkel kitüntetett újabb személyt azonosíthatunk.

Janus Pannonius monumentális, majdnem 3000 soros dicsőítő éneket írt pártfogójáról, Jacopo Antonio Marcello velencei patríciusról 1455–58-ban.³ Kettejük kapcsolata jól ismert, és még Janus ferrarai tanulmányainak idejére vezethető vissza. Valamikor 1450 után szerezhetett tudomást Marcello Gaurino verselő készségű tanítványáról. Ez akkor történt, amikor a megfelelő formába öntött szavaknak akár politikai hatóerőt is tulajdonítottak. Az írástudók meg nagyon is meg voltak győződve arról, hogy a tárgyalt vagy a megverselt eseményeket, a hős ismertségét és nevének fönnmaradását csak az ő közreműködésük biztosítja. Pártfogó és pártfogolt viszonya egymásra utalt volt, még akkor is, ha az utóbbi ellenszolgáltatást várt művéért. Janus esetében ez a kölcsönös kapcsolat Marcellóval 1452-től ismert. A belháborúktól gyötört Itália – különös módon – már csak a kívülről jövő segítségben reménykedett. Frigyes német király 1452 januárjában lépett Itália földjére azzal a céllal, hogy Rómában a pápa német-római császárrá koronázza. Fölszabadítóként, béke-teremtőként ünnepelték városról városra, amint ha-

ladt dél felé. Ebbe az ünneplő koncertbe kapcsolódott bele a 18 éves Janus Pannonius verse is Ferrarában: a *Pro pacanda Italia ad Imp. Caes. Fridericum*, amelyet Marcello kívánságára írt.⁴ Ezt még ugyanebben az évben egy terjedelmes mű követte, az ugyancsak Marcello megbízásából született René, nápolyi trónkövetelő korábbi viszontagságos uralmának története.⁵

Janus tanulmányait 1455-től a padovai jogi egyetem folytatta. A város a Velencei Köztársaság fönnhatósága alatt állt. Ezután már rendszeres kapcsolatban volt Janus korábbi pártfogójával, Marcellóval. Bejáratos volt a velencei palotába és a patrícius monselicei otthonába is.⁶ Csak így magyarázható, hogy honnan származhattak részletekre kiterjedően pontos ismeretei Marcello évtizedekkel korábbi cselekedeteiről is. Erről a padovai években írt, már említett, monumentális dicsőítő műve tanúskodik, amelyet korábbi támogatójára, vagy inkább támogatójának alkotott. Hősét családja körében ifjú korától mutatja be, majd rátér hadi tetteire. Ezekre Velence Milánó ellen viselt hosszú háborúja során került sor. Marcello ugyanis a fölfogadott, általában idegen származású hadvezérek mellett a valóban velencei hadbiztos (*provisor, provveditore*) volt.⁷ Janus elbeszélése szerint Marcello a hadi vállalkozások során a leleményesség és személyes bátorság annyi jelét tanúsította, hogy a katonák tanúsága szerint is megérdemelten lett a lovagrend tagja és kapta a „*militiae auratae*” kitüntetést. Itt tér rá Janus arra, hogy a hazai elismerések mellett Marcello külföldi uralkodóktól is kapott érdemrendeket:

Multa huic diversi tribuere insignia reges
sponte sua; in primis modo Parthenopaea
Renatus
sceptra tenens; post hunc Francorum summa
potestas.

Quin et Pannoniae rector, tua cura, superbae,
nobile nuper ei veterum gestamen avorum
contulit adveniens, unde illi in pectore laevo
ignea gemmati dependet spira draconis.⁸

Próza fordításban: Önként adott neki több király
sok kitüntetést. Elsőként, csak most, Renatus, Ná-
poly uralkodója, ezután a frankok főhatalmassága.
Sőt még a büszke Pannonia uralkodója is, akire ne-
ked gondod volt, megérkezve őseinek nemes visel-
ményét adta neki, ezért függ bal mellén az ékköves
sárkány tűzvörös tekervénye.

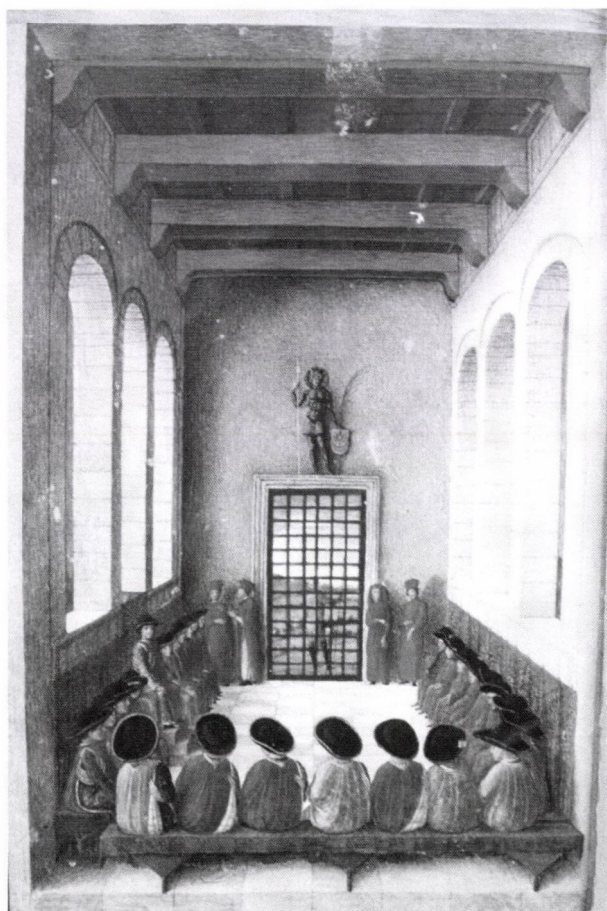
Az elsőként említett Renatus a Nápolyt és Szicíli-
át rövid ideig birtokló René d'Anjou. Viszontagsá-
gos hatalomra jutását és néhány éves uralkodását,
majd elűzetését íratta meg Janusszal 1452-ben
Marcello. A továbbra is magát trónkövetelőnek te-
kintő René és a velencei patrícius addig sohasem ta-
lálkoztak. Kapcsolatuk létrehozója Francesco Sforza
volt, aki egy időben – nem is rövid ideig – Velence
oldalán volt a Milánó elleni háborúban. Sforza apja
nápolyi szolgálatban állt egykor, és ő maga is kitar-
tott René érdekeinek védelmezésében. Ezt ismerte el
René akkor, amikor 1448-ban egy új lovagrendet ala-
pított Angers-ben. Az első fölveendők között volt
1449-ben Sforza és Marcello is. Az új rend neve *Or-
dre de la Croissant*, magyarra fordítva Félhold- (Lövei
Pál szerint) vagy Holdsarlórend.⁹ A fennmaradt sta-
tútumok és tárgyi emlékek alapján jó ismereteink
vannak a társaságról. Társaságnak azért lehet ne-
vezni, mert az alapító szándéka szerint nem volt mo-
narchikus a rend. Tagjai vele együtt egyenrangúak
voltak, valamennyiük *praesese* és patrónusa Szent
Móric. A rend jelvénye a jobb kar alá illesztett, min-
tegy harminc centiméteres, nyilvánvalóan textíliából
készített holdsarló volt. Évenként a védőszent ünne-
pén, szeptemberben jöttek össze az angers-i székes-
egyház kápolnájában. Itt tartozott minden tag meg-
jelenni, vagy magát írásban (!) kimenteni. Ekkor
került sor az új tagok fölvetelére és az eskütételre.
Ekkor választották maguk közül egy évre a *senatort*,
aki az adminisztrációs ügyeket fölügyelte. A tagok
kötelességei nagyjából megegyeztek az Aranygyap-
jas rendet viselőkével, az Egyház és egymás iránti
szabályokat illetően. A továbbiak szempontjából kü-
lönösen érdekes, hogy csak az igazságos háború ese-
tén foghattak fegyvert, és csak uruk mellett harcol-
hattak. A rend statútumainak ismertetője, Darcy J. D.
Boulton figyelmeztet arra, hogy ezekben sok helyütt
fölfedezhetők az „arturi lovagvilág” nyomai.¹⁰ Ezen
nem is csodálkozhatunk, mert René udvara és ő ma-
ga is a középkori lovagvilág megőrzője volt.

Marcello esetében a rend iránti kötelességek telje-
sítése mindjárt az elején nehézségekbe ütközött.
A Velencei Köztársaság hadseregének *provisoraként*

nem hagyhatta el állomáshelyét. A Milánóval viselt
háború eseményei nem igazodtak a Holdsarlórend
patrónusának évi ünnepéhez. Marcello így 1449/50-
ben nem lehetett ott az évi közgyűlésen, hogy a sta-
tútumokra esküt tegyen, és ezzel formálisan is fölvé-
telt nyerjen a rendbe. Ezt 1449 decemberében egy
igazán lovagias gesztussal megelőlegezte. René fele-
ségének, Izabellának egy Michelino da Besozzo ké-
szítette kártyasorozatot küldött, amit ő korábban Fi-
lippo Maria Viscontitól (†1447) kapott. A kártya ma
már nincs meg, de a kísérő szép kis pergamenkódex
igen, és ebből tudjuk, hogy a lapokon allegorikus ala-
kok jelenítették meg az erényeket és a bűnöket. Mar-
cello ajánlólevelét 1449. december 12-én keltezte
monselicei birtokáról, ahová a tél beálltával meg-
szűnt hadakozás miatt vonulhatott vissza.¹¹ A talál-
kozásra a következő években sem került sor. 1452 áp-
rilisában újabb könyvajándékot küldött Renének. Az
ajánlólevelével szerint föltett szándékának most sem te-
het eleget. A kötelezettségének („*officio debito*“!) és
vágya teljesítésének most is, az idők viszontagságai
miatt, a Köztársaság az akadályozója.¹² Ekkor adhat-
ta a megbízást Janusnak, hogy René ifjúságáról és rö-
vid nápolyi királyságáról egy hosszabb művet alkot-

1. Jacopo Antonio Marcello a Holdsarlórend jelvényével

2. A Holdsarlórend tagjai az angers-i székesegyház kápolnájában

son. Marcello sem, Janus sem ismerte Renét. A jóval korábban, 1442-ig történt eseményekről a költőnek nem sok ismerete volt. Kitöltötte ezért a hiányt a római történelemből, a hadtudományból és általában tanulmányai során az ókori irodalmakból összegyűjtött elemekkel. Janus Renéhez szóló ajánlásából derül ki a mű célja, amely nyilván Marcello utasítását követte. Ez pedig úgy szólt, hogy René keljen át az Alpokon birodalmának fegyverrel való visszaszerzésére.¹³ Huszti József szerint Janus verse a restaurációs kísérlet bevezető propagandairata volt. A mű végül is 1452 végére elkészült, és föltételezésünk szerint el is jutott a megajándékozandóhoz. Erre abból következtethetünk, hogy Marcello most a francia oldalról tapasztalhatott jóindulatot. Valamikor, még 1453 előtt Giovanni Cossa, René leghűségesebb nápolyi követője („fidèle d’entre les fidèles”) eljuttatta, de nem lehetetlen, hogy személyesen átadta neki a rendi irományokat, 1452/53 fordulóján ugyanis Itáliában járt és Firenzében is megfordult.¹⁴ 1453 februárjában meghalt René felesége, Izabella. Marcello kondoleáló levelét újabb könyvküldemény kísérte. Ezúttal Aranyszájú Szent János egy vigasztaló prédi-

kációjának görög szövegét és latin fordítását küldte el. Az ajánlólevélben ismét elpanaszolja, hogy a távolság és hazája iránti súlyos kötelességei miatt továbbra sincs lehetősége a személyes találkozásra.¹⁵ Közben juthatott hozzá a rendi irományokhoz, ezt újabb könyvküldemény tanúsítja. Az elegáns, kisméretű, illusztrált pergamenkódex többek között a Holdsarlórend patrónusának egy elbeszélésváltozatát tartalmazza. Az ajánlólevélben, amely 1453. június elsején kelt a táborból, és amelyet a „senatori et reliquis fratribus Crescentis Ordinis” intézett, kiderül, hogy ez a „testimonium”, amelyet már mint a rend egy teljes jogú tagja küld el maga helyett. Ezt azért teheti, mert „a magnifico fratre nostro Jo. Cossa” megkapta a „Ceremonias, exhortationes et constitutiones celeberrimi consortii nostri”. Vannak, akik az illusztrációk közül Szent Móric egész alakos képét Mantegnának vagy társának tulajdonítják. Giovanni Bellinitől származtatják a sokalakos jelenetet. Ugyancsak őt tartják a rend közgyűlését megjelenítő kép alkotójának is. Ezen a résztvevő tagok láthatók holdsarlóval ékesített köpenyben és nagyszélű, fekete bársonykalapban. A háttérben a patrónus alakja látható. Az ábrázolás pontosan megfelel a statútumokban leírtaknak, tehát Marcello már ezt ismerve adott megbízást a festőnek. A kötetben Marcello a saját félalakos profilképét is megörökíttette a Holdsarlórend jelvényét viselve. A kép alapzatán titkosírásos fölirat van, amely föloldva így hangzik: „SE MIA SPERANZA NON DIXE BUGIA | NON FARAI INGRATA PATRIA COSSA MIA”. A következő oldalon a Velencei Köztársaság mint „Serenissima” allegorikus alakja látható. Ez a kép értelmezi az előző oldalon lévő föliratot, amely – magyar fordításban – így szól: „Ha reményem nem csal meg engem, Cossa nem hoz bajt az én hazámra”.¹⁶ Az üzenet Cossának szólt, de hogyan értsük?

Időközben Itália beháborújába René sógora, VII. Károly francia király is belépett. Előbb csak óvatosan, Milánót támogatva ígért segítséget a Velencével ellenséges viszonyba lévő Firenzének. 1453-ban, sürgetésre, már kilátásba helyezte, hogy júniusban Renét küldi a francia csapatokkal. Velence ezt megpróbálta elhárítani, és René sem nagyon igyekezett. Júniusban, mindenre fölkészülve, elkészítette végrendeletét. Az ősz folyamán átkelt az Alpokon, és októberben végre megérkezett Itáliába. Megtörtént végre a találkozás, amit a két holdsarlós lovag korábban olyan nagyon szeretett volna, ha nem is így, a csatatéren. René, és kíséretében Cossa, a lovagiasság szabályai szerint, hírnökükkel átküldte Marcellónak a vaskesztyűt és a rend statútumának megfelelő üzenetet: „juste ergo movemur ut arma in Italiam feramus.” Marcello, mivel ő csak *provveditore* volt, a Szenátushoz továbbította a küldeményt. Ezután az igazságos háború megin-

3. Guarino Veronese átnyújtja Strabón-fordítását Jacopo Antonio Marcellónak

4. Jacopo Antonio Marcello átadja a Strabón-kéziratot René királynak

dult, és kezdetben a francia csapatokkal megerősített Milánó ért el sikereket. Történt mindez akkor, amikor Konstantinápoly elesének híre már bejárta Itáliát. V. Miklós pápa komoly és eredménytelen lépéseket tett a béke megteremtésére. Végül is beállt a tél, és a seregek visszavonultak. A veszélyeztetett Velence közben titkos tárgyalásokat folytatott Milánóval, ami természetesen kitudódott. Erre az egyébként úgysem túlságosan hadakozó kedvű René 1454. január 3-án elhagyta Itáliát.¹⁷

Marcello és René között személyes találkozásra tudunkkal ezután sem került sor. Kapcsolatukról továbbra is a velenceitől kapott ajándékok tanúskodnak. 1457. márciusában Monselicéből, Padova melletti birtokáról küld neki egy *mappamondót*, amit ő házi humanistájától, Palla Strozziótól kapott, egy szférát „káldeus” fölíratokkal és a Szentföld leírását térképpel. Ezek csak kísérői voltak egy padovai scriptor és illuminátor díszítette, latinra fordított Ptolemaiosnak.¹⁸

Barátságuk legismertebb emléke a Guarino-fordította Strabón egy díszes példánya. Marcello az ajánlást Velencében írta 1459 szeptemberében. Megemlíti, hogy a „hostilitas officialis” 1453–54-ben nem változtatott kölcsönös érzelmeiken. A szavaknál is többet mondanak a Giovanni Bellininek tulajdonított

nagyméretű illusztrációk. Marcello a trón előtt térdelve nyújtja át Renének a kéziratot. A kép párdarabja azt a jelenetet ábrázolja, amikor Guarino Veronese nyújtja át fordítását pártfogójának, Marcellónak. A képek minden eleme a valóságot tükrözi, vagy jelentést hordoz. Guarino sudár, ősz alakja mögött a kapu diadalívét képez. Az átvevő korosodó, de még mindig jó tartású Marcello hajába ősz szálak keverednek. Ilyennek írta le őt ekkor Janus Pannonius is:

„... mind mutogatnak a délceg alakra,
szerte ahol jár, s méltóságát még gyarapítja
néhány ősz hajsza a sötét fürtök sűrűjében.”

(Kerényi Grácia fordítása)

A térdeplős képen ugyanezt az idősödő Marcellót látjuk, amint már-már túlzott alázattal nyújtja át a könyvet a karcsú és ifjú Renének. A velencei művész Guarinót is, Marcellót is jól ismerte, az élőket mintázta. René ugyan csak mintegy tíz évvel volt fiatalabb Marcellónál, mégis ennek útmutatásával ideálképet festett az ekkorra – a korabeli ábrázolások szerint – testesedő, korosodó férfiról.¹⁹ A Guarinót ábrázoló képen a diadalív centrális elhelyezése a szellemi teljesítmény elismerését jeleníti meg. Párdarabján, a Marcello–René-jeleneten ugyanígy kap helyet az égbe nyúló

pálma. A hivatkozás félreérthetetlen, Horatius legis-
mertebb, Maecenashoz írott versére utal:

... palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos.
(Horatius I 1, 5–6.)

A háttérben valószínűleg Nápoly idealizált képe
látható. A Holdsarlórendre utal a Marcello mögött
álló, René kíséretéhez tartozó alak, kezében a rend
viseletéhez tartozó nagyszélű, fekete bársonykalap.

Különösen érdemes figyelmünkre a René trónját
díszítő basrelief. Egy mogorva, fölséges oroszlánt
ábrázol az előtte porig alázkodó nyúllal. A fölirat:
„CLEMENTIAE AUGUSTAE” A képet minden kor-
társ értette. A *leo magnanimus* irgalma az előtte meg-
alázkodó iránt Plinius óta közhelyszerűen ismert.
A képhez általában vers is járult, amely két változat-
ban is fönmaradt:

Parcere prostratis scit nobilis ira leonis.
Tu quoque fac simile quisquis dominaris
in orbe.

Más változata a római Capitolium kapuját díszítet-
te a képpel együtt, hogy a belépő bírakat figyelmez-
tesse a hatalmuk adta lehetőségre, a könyörrültre:

Iratus recole quod nobilis ira leonis
in sibi prostratis se negat esse feram.

5. Anjou René trónjának oldala. Jacopo Marcello átadja
a Strabón-kéziratot René királynak, részlet

Vers és kép, együtt vagy külön, az egész közép-
koron át népszerű volt.²⁰ A padovai Palazzo della
Ragione falát díszítette éppen a Tribunale del leone
oroszlánábrázolása alatt a vers első változata.²¹ Ezt
Marcello is sokszor láthatta. Bátyja padovai püspök
volt, őt magát is jelölték a város podestájának. Első
felesége is padovai patríciuszlány volt. René trónjá-
nak reliefsjén a kegyelmet kérő és kegyelmet adó áb-
rázolásának ritmusa pontosan ismétli a főalakok
helyzetét. Minden szónál beszédesebb, hogy mikép-
pen maradt meg Marcellusban örökre a „hostilitas
officialis”-ból, valójában a hazája iránti hűségből
adódó, de lovagi becsületébe ütköző helyzet emléke.

Valamiképpen Janus is szembekerült a problémá-
val az 1455 és 1458 között írt, Marcello tetteit meg-
örökítő művében. René itt háromszor szerepel. Két-
szer éppen hogy megemlíti fölbukkanását a történet
során, a harmadik az eddig tárgyalt rész, a Holdsar-
lórend-kitüntetésről.²² A tapintat nyilvánvaló, mert
ő azután igazán többet tudhatott ennél kettejük kap-
csolatáról.

Marcello második kitüntetéséről azt olvassuk Ja-
nusnál, hogy annak adományozója a francia király
volt: „post hunc Francorum summa potestas”. En-
nek nem sikerült nyomára bukkanni. VII. Károlyról
éppen az maradt fenn, hogy – apjával ellentétben –
nem ajándékozott rendjeleket. Mivel Janus tanúsítja,
el kell fogadnunk, hogy Marcello kapott valamilyen
francia kitüntetést. Ez csak 1452 januárja előtt tör-
ténhetett, mielőtt a király szövetségre lépett a Velen-
ce elleni ligával.

A harmadik kitüntetéssel, a „superbae Pannoniae
rector”-ától kapottal foglalkozik Janus a legrészlete-
sebben. Magyar fordítása már a bevezetőben olvas-
ható, itt csak a latin szövegre figyelünk:

Quin et Pannoniae rector, tua cura, superbae
nobile nuper ei veterum gestamen avorum
contulit adveniens, unde illi in pectore laevo
igneo gemmati dependet spira draconis.

Hegedűs István, a mű első magyarítója a *rector*
kormányzónak fordította, és jegyzetben hozzáfűzte,
hogy „Hunyadi Jánosról van szó”. Ez az értelmezés
máig meg is maradt.²³ Ezzel szemben a „Pannoniae
superbae rector”, aki „adveniens”, itt vagy a német-
római császári koronáért Rómába utazó III. Frigyes,
vagy a vele hurcolt, megkoronázott magyar király, V.
László. Ők jöttek 1452 januárjában Itáliába, amint ezt
a bevezetőben már megtárgyaltuk. Az egykorú for-
rások elbeszélik, hogy az egyébként fukar uralkodó
itáliai útja során szórta maga körül a kitüntetések-
et. A szöveget eddig értelmezőket megzavarta a közbe-
vetett „tua cura” kifejezés. Ezt csak úgy értelmez-
hetjük, hogy a történetet eddig elbeszélő Pallas At-

héné itt hirtelen kiszól főhőséhez. Amint korábban láttuk, az „adveniens” uralkodót Marcello figyelmeztette arra, hogy mit vár tőle a meggyötört Itália. Marcello szöcsöve akkor a *Pro pacanda Italia* szerzője, Janus volt. Tovább vihetjük így a gondolatot, éppen Janus lehet az, aki emlékezteti főhősét hajdani fontos szerepére.

Hogy az érkező két király közül Janus itt melyikre gondolt, annak eldöntése bonyolultabb, mint gondolnánk. Frigyes kancelláriája megőrizte az éppen ekkor a Sárkányrend másnak adományozott oklevelének szövegét mint egy mintaformulát. Idézzük:

„... Praeterea invitat nos affectus integerrime caritatis quem ad serenissimum principem Ladislaum Ungarie Bohemieque regem et patrualem nostrum carissimum gerere dinosceris ut personam tuam specialis amoris insignis decoremus, quare tibi prefato n. predicti patruelis nostri societatis insignia videlicet draconem cum cruce per transversum in dorso ad modum radiatorum solarium dispersam concessimus ubique deferendum ad honorem specialem tue persone et societatis patruelis predicti, servatis tamen statutis in capitulis predictae societatis per quondam serenissimum Sigismundum R. imp. ... editis.”²⁴

Az ajándékozó okmány szerint a megajándékozottnak László magyar és cseh király előtt szerzett érdemeiért, Frigyes, akinek a király atyjafia, ezen, atyjafiának tulajdonát képező Sárkányrendet adományozza. Leírja a jelvényt is: a sárkány, hátán átverve kereszttel, sűrűn beszőrva lángsugarakkal. Viselését pedig a hajdani Zsigmond király statútumai szabályozzák. Frigyes itt a gyám szerepében jár el a kiskorú király helyett. Így kellett tennie, mert Zsigmond az alapításkor úgy rendelkezett, hogy utódai a koronázás alkalmával a Sárkányrend jelvényét is kapják meg, és mint tulajdonukkal rendelkezzenek a továbbadásban.²⁵ Magyarország megkoronázott királya 1440. május 15-től V. László volt. A büszke Pannonia

rectora cím Janusnál elsősorban rá vonatkozhat. Ezt igazolja a „nobile veterum gestamen” is. A királynak nagyapja volt Zsigmond, aki nem csak alapítója, de valóban a sírjig viselője volt a Sárkányrendnek.²⁶

A korábbi rendjelvények adományozását, amint láttuk, Janus csak röviden felsorolta, de a Sárkányrendnél hosszasan időzött. Megtudjuk például, hogy Marcello a jelvényt a bal oldalán viselte. Ez egy tekeredő kígyó volt, amelyet tűzszínű ékkő díszített.²⁷ Janus bejáratos volt Marcello otthonába, ezt tanúsítja hőse viselt dolgainak legapróbb részletekre is kiterjedő ismerete. A Sárkányrendről írt négy sora tanúsítja, hogy talán az ajánlólevelet is, de a jelvényt mindenképpen látta birtokosán. Hogy a többi jelvénynél nagyobb figyelmet fordított a hazaira, arra egyébként nem kell magyarázatot adnunk. Az már elgondolkoztató, hogy a Marcellóval foglalkozó igen gazdag írásos anyagban sem a francia, sem a Sárkányrend jelvényére nem találunk utalást. Egyetlen talán az utóbbival kapcsolatba hozható ábrázolás a Holdsarlórend tagjainak címereit tartalmazó kódexben található. Csak leírásból tudom, hogy ott Sforza címerállata a „guivre”, a sárkánykígyó, Marcellóé pedig a „dragon”, a sárkány.²⁸ A velencei Marcellók korábban címerállatul az ágaskodó oroszlánt viselték.

A Holdsarlórend jelvényéhez a család később is ragaszkodott. Marcello fia monselicei palotájuk átépítésekor ezt a címet is visszarakatta. Az utódok pedig végső nyughelyén, a San Cristoforo della Pace-ban, a később megújított epitáfiumra fölvésették René nevét „cuius et sacrae societati inter primos adscriptus est”.²⁹

A 15. század közepén már valóságos divatja volt a rendjelvények összegyűjtésének. Erről képi ábrázolások, sírkövek és hagyatéki leltárak egyaránt tanúskodnak. Kovács Éva szerint: „Bizonyos rendek jelvényéből – a Sárkányrendből bizonyosan – az idők során kitüntetés lett.”³⁰ Valóban Janus is „insignia”-t írt „ordo” helyett. Mégis lehettek kivételek, így Jacopo Antonio Marcello, akinek a Holdsarlórendhez tartozás egész életére magatartásformát jelentett.

JEGYZETEK

1 Kovács Éva: A Luxemburgi-uralkodók rendjei. In: Művészet Zsigmond király korában, 1387–1437. I–II. Szerk. Beke László – Marosi Ernő – Wehli Tünde. Budapesti Történelmi Múzeum, Budapest 1987, I., 135–147.

2 Lővei Pál: A Sárkányrend fennmaradt emlékei. In: Művészet Zsigmond király korában... i. m. (1. j.), I., 148–179; Lővei Pál: Uralkodói lovagrendek a középkorban, különös tekintettel Zsigmond Sárkányrendjére. In: Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában, 1387–1437. Szerk. Takács Imre. Szép-

művészeti Múzeum, Budapest – Musée national d’histoire et d’art, Luxembourg 2006, 251–263.

3 Panegyricus ad Iacobum Marcellum Venetum. Janus Pannonius: Poemata. Traiecti ad Rhenum 1784, 59–210.

4 Uo. 211–231.

5 De laudibus Renati Siciliae regis libri tres. Cím nélküli változatának felét egy vatikáni kódexből kiadta Ábel Jenő: Analecta ad historiam renescentium in Hungaria litterarum spectantia. Budapest–Leipzig 1880, 131–144. A teljes szövegnek újkori másolatát megtalálta és kiadta Szent-

mártoni Szabó Géza: Parthenope veszedelme. Újdonságok a Janus Pannonius-filológia köréből. Budapest 2010, 33–93. A koráig rendelkezésére álló források alapján a kérdést tárgyalta Huszti József: Janus Pannonius és Anjou René. (Minnervna Könyvtár, 23.) Budapest 1929, ill. Huszti József: Janus Pannonius. Pécs 1931

6 Ritoókné Szalay Ágnes: Andrea Mantegna és Janus Pannonius. Művészettörténeti Értesítő LVIII. 2009, 1–16.

7 Margaret L. King: The Death of the Child Valerio Marcello. Chicago–London 1994, 240–312. A kronológia Marcello életét forrásokra támaszkodva követi.

8 Panegyricus ad... Marcellum i. m. (3. j.), 1644–1650.

9 King i. m. (7. j.), 272.

10 D'Arcy Jonathan Dacre Boulton: The Knights of the Crown: The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe, 1325–1520. The Boydell Press 2000, 611–622. A könyv ismeretét Lővei Pálnak köszönöm.

11 Paris, Bibliothèque nationale, ms. lat. 8745. Splendeur de l'enluminure. Le roi René et les livres. Sous la direction de Marc-Edouard Gautier avec les conseils scientifiques de François Avril. Exposition Ville d'Angers 3 octobre – 3 janvier 2010. Ville d'Angers – Actes Sud 2010. No. 43., p. 348. (Anne-Marie Legaré) Szentmártoni Szabó Géza példányát használhattam. A kódex másolója és díszítője Michele Salvatico. *Elisabetta Barile*: Littera antiqua e scrittura alla greca. Notai e cancellieri copisti a Venezia nei primi decenni del Quattrocento. Venezia 1994, 129.

12 De sacerdotio Jesu Christi. Trad. Lauro Quirini. Roma, Biblioteca Nazionale, Cod. Corsini. 839 (43 D 8), f. 78r alapján közli az ajánlás szövegét Giovanni Mercati: Sull'opuscolo De sacerdotio Christi attribuito al Traversari. In: *Giovanni Mercati*: Ultimi contributi alla storia degli umanisti, I. (Studi e testi, 90.) Città del Vaticano 1939, 81. A görög szöveget is tartalmazza.

13 Quare age, nubiferas transcende ferociter Alpes,
Causa tibi faciles suggeret aequa deos.

De laudibus Renati... i. m. (5. j.), 11–12.

Huszti: Janus... Anjou René i. m. (5. j.) 23. Michael T. Reynolds: René d'Anjou, King of Sicily and the order of the Croissant. *Journal of Medieval History* XIX. 1993, 125–161. szerint a rendalapítás is ezt a célt szolgálta.

14 Francesco Petrucci: Giovanni Cossa. In: *Dizionario biografico degli italiani*, 30. Roma 1984, 89–93.

15 Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 5145. alapján közli az ajánlólevelet Mercati i. m. (12. j.) 84–85. Az elegáns kis kódexről, amelynek díszítése nem készült el, föltételezi, hogy ez a Renének szánt példány. *Dominique Thiébaud*: Les manuscrits italiens du roi René. In: *Splendeur...* i. m. (11. j.) 47. és 52. n. 5. szerint a kézirat nem jutott el Renéhez.

16 Paris, Bibliothèque de l'Arsenal, ms. 940. Passio Mauricii et sotorum eius. *Splendeur...* i. m. (11. j.), No. 4., 218–223. (*Dominique Thiébaud*) Az ajánlást Szentmártoni Szabó Géza: Janus Pannonius, laudatio Sancti Mauricii et sociorum eius. Budapest 2010 (kézirat) közli. A 100 soros Szent

Móricról, a 61. sortól pedig Renére írt *Laudatiót* aligha az ókori szerzők formulakincsétől soha megszabadulni nem tudó Janus írta. Még akkor sem, ha itt-ott az ő versfordulataival találkozunk. Valószínűbbnek tartom, hogy egy prózai szöveg latin versbe öntéséről van szó. Leginkább Marcello fogalmazványára és Janus fordítói tollára gondolhatunk. Janus már korábban is tett ilyen szolgálatot, amikor Marcello szerelmes verseinek latin tolmácsa volt. Talán ezért nem is szerepel szerző neve a kéziratban.

17 King i. m. (7. j.), 283–290.

18 Paris, Bibliothèque nationale, cod. lat. 17542. *Splendeur...* i. m. (11. j.), No. 5., pp. 224–229. (*Dominique Thiébaud*) Nem tudom, hogy milyen forrás alapján teszi meg ekkor Marcellót Padova podestájává. 1442-ben is csak jelölték erre.

19 Albi, Bibliothèque municipale, ms. 77. *Splendeur...* i. m. (11. j.), No. 6., pp. 226–229. (*Dominique Thiébaud*) Janus Pannonius: Panegyricus ad... Marcellum i. m. (3. j.), 168–169.

20 Robert Favreau: Le thème iconographique du lion dans les inscriptions médiévales. *Compte-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* CXXXV. 1991, 613–625.

21 Palazzo della Ragione in Padova. A cura di Pier Luigi Fantelli – Franca Pellegrini. Padova 1990, 48.

22 Janus Pannonius: Panegyricus ad... Marcellum i. m. (3. j.), 1342–1344, 1644–1645, 2650–655.

23 Hegedűs István: Dicsének Jacobus Antonius Marcellusra. *Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből*, XVI/10. Budapest 1897, 29, 83.

Sőt a te drága hazád feje, kormányzója is egy szép
Ősművü boglárt küld, amelyet maga horda a mellén
Ősi vitézkötés, amelyen csupa ékkövé kigyó
Lángszín testével halkal tekerődzeni látszék.

Szörényi László: Harmóniára teremtve. *Tanulmányok Mátyás királyról*. Budapest 2009, 25–26; Szentmártoni Szabó Géza: Parthenope veszedelme. Budapest 2010, 7.

24 Joseph Chmel: Regesta chronologica-diplomatica Friderici IV. Romanorum regis. 2. Abt. Wien 1840, No. 2868.

25 Baranyai Béla: Zsigmond király u. n. Sárkány-rendje. *Századok* LIX–LX. 1925–1926, 580.

26 Kovács Éva: A luxemburgi... i. m. (1. j.), 135.

27 Kovács Éva: A gótikus ronde-bosse zománc a budai udvarban. *Művészettörténeti Értesítő* XXXI. 1982, 92. Az ékkövekkel díszített rendjelvényekről. *Lővei Pál*: A Sárkányrend... i. m. (2. j.), 154, 155, 159 említ ékkövekkel díszített jelvényeket.

28 Armorial de l'Ordre du Croissant. Paris, Bibliothèque nationale, ms. fr. 25204. F. 54v. *Splendeur...* i. m. (11. j.), No. 11., p. 241.

29 King i. m. (7. j.), 225.

30 Kovács Éva: A Luxemburgi... i. m. (1. j.) 138; *Lővei Pál*: Uralkodói... i. m. (2. j.), passim.

A tanulmány valamennyi illusztrációjának forrása: *Splendeur de l'enluminure ...*, a 11. jegyzetben i. m.

THE ORDER OF THE DRAGON AND THE ORDER OF THE CRESCENT
(ORDRE DE LA CROISSANT) OF JACOPO ANTONIO MARCELLO

The memory of Sigismund of Luxembourg was celebrated in 1987 and 2006 resp. by ample exhibitions. Among other things all remains and all members of the Order of the Dragon Knights founded by him were recorded. On the basis of a passage of a poem however one more member can be added to those. In the Panegyric on the Venetian patrician Marcello written by Janus Pannonius between 1455 and 1458, he mentions Marcello's distinctions: The Crescent Order given him by René d'Anjou, some award of the French king and the Dragon Order bestowed on him by the King of Hungary. Marcello supported with enthusiasm René's aspirations to the throne of Naples and lined up also the poesy of the student poet of Ferrara, Janus Pannonius. When however the king of France, Charles VII, intervened in the internal war of Italy, he used as a means also his brother-in-law, René d'Anjou. Thus René found himself face to face on the battle-field with Marcello who was his

fellowknight in the Dragon Order and faithful citizen of his fatherland, the Republic of Venice in one. In consequence of this situation Marcello got into a lasting inner conflict. As a memory of this can be understood the two large illustrations of the Strabo codex of 1459. According to the eyewitness Janus Pannonius Marcello wore the Dragon Order bestowed on him by the king of Hungary in accordance with the statutes.

RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes, H-1093 Budapest, Mátyás utca 20.

Kulcsszavak: Luxemburgi Zsigmond, Sárkányrend, Anjou René, Holdszarlórend, Janus Pannonius, Jacopo Antonio Marcello / *Keywords:* Sigismund of Luxembourg, the Order of the Dragon, René d'Anjou, the Order of the Crescent (Ordre de la Croissant), Janus Pannonius, Jacopo Antonio Marcello

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉRTESEITŐ

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat folyóirata

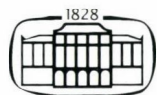
SZERKESZTI
JÁVOR ANNA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
GALAVICS GÉZA, MOJZER MIKLÓS (ELNÖK),
MRAVIK LÁSZLÓ, NAGY ILDIKÓ, PROKOPP MÁRIA

TÁRSSZERKESZTŐ
MIKÓ ÁRPÁD

60. KÖTET

2. SZÁM

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

2011

KÖTELES PÉLDÁNY

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI ÉRTESÍTŐ

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat folyóirata

A gazdagon illusztrált folyóirat a középkortól napjainkig tartó időszak magyarországi és főként közép-európai művészettörténetének tárgyából közöl tanulmányokat, új kutatási eredményeket, képi és írott forrásokat, könyv- és kiállításrecenziókat.

Szerkesztőség

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

1250 Budapest, Pf. 31

E-mail: javor.anna@mng.hu

Megjelenik évi egy kötet két füzetben.

Megrendeléseiket az alábbi elérhetőségeinken várjuk:

AKADÉMIAI KIADÓ

Tudományos, Műszaki

és Orvosi Szerkesztőség

1519 Budapest, Pf. 245

Telefon: (06 1) 464 8222; fax: (06 1) 464 8221

E-mail: journals@akkr.hu

www.akademiai.com; www.akademiaikiado.hu

© Akadémiai Kiadó, 2011

ISSN 0027-5247

MűvÉrt 60 (2011) 2

Printed in Hungary